

49. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 7.
 50. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 8.
 51. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 9.
 52. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 10.
 53. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 11.
 54. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 13.
 55. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 14.
 56. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 12.
 57. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 14.
 58. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 14 зв.
 59. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 16.
 60. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 21.
 61. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 708, арк. 22.
 62. Beck A. Uniwersytet lwowski w czasie inwazyi rossyjskiej / A. Beck. - Lwów, 1936. - S. 74.
 63. Ibid. - S. 62.
 64. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 43.
 65. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 44.
 66. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 49.
 67. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 53.
 68. ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 225, арк. 65.
 69. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 869, арк. 24зв.
 70. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 962, арк. 11зв.
 71. ДАЛО, ф. 26, оп. 13, спр. 962, арк. 9.

O. Isayuk

Lviv UNIVERSITY DURING THE FIRST WORLD WAR (1914 - 1918)

There are researched relations between Lviv university and military authorities in Lviv during the First world war. There are three relations models analyzed: University and Russian, Austrian and Polish military command. The main problems of these relations were requisitions of University buildings for military targets and continuous mobilizations, which deprived University from professors and technical workers. Thanks to these fact, University administration was forced to cooperate with military command for own interests defense. This article reviews peculiarities of relations with each mentioned army.

Key words: Lviv University, army command, mobilization, hospital, Red Cross.

© O. Isayuk

Надійшла до редакції 29.06.2012

УДК 355(470+571):355(477)(093)

УКРАЇНА І РОСІЯ - СУЧАСНИЙ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

БОГДАН ЛЕВИК,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
 Національного університету "Львівська політехніка"

У статті розглянуто україно-російські військово-політичні взаємовідносини в новітній період історії. Проаналізовано зовнішньополітичні погляди представників Російської Федерації на роль та місце незалежної України в геополітичному просторі.

Ключові слова: незалежна Україна, Російська Федерація, військово-політичні взаємовідносини, українсько-російські взаємовідносини.

Постановка проблеми. Зростання інтересу до власної історії - характерна риса розбудови нової державності. Українці переосмислюють своє минуле, і в цьому значну роль відіграє сучасна національна історіографія [1]. Важливим чинником для оцінки сучасного стану історичної науки є науково-практичні конференції, які носять творчий пошуковий характер. Історична наука не може бути фактографією об'єктивної дійсності, але історична інтерпретація має бути максимально доведена та обґрунтована [2]. Це повною мірою стосується й українсько-російських відносин, які склались у новітній пе-

ріод історії [3]. "... Історія України має зайняти належне місце в уже практично розділеному світі все-світньої історії, яка у значній своїй частині побудована на міфах панівних націй щодо України і щодо себе і яка досі ігнорує українську історію" [4].

У своїй книзі "Велика шахівниця" американський політик, учений, експерт із питань безпеки З. Бжезінський писав: якщо Україна хоче зберегти свою незалежність, їй необхідно стати частиною Центрально-Східної Європи, а не Євразії. За умови вибору євроінтеграції Україна змушена буде співпрацювати з Європейським Союзом та НАТО [5]. Понад 20

років наша держава не може вибрати остаточний стратегічний зовнішньополітичний курс, залишаючись лімітрофом на периферії європейської спільноти. І в цьому "виборі" поточної історії не останню роль відіграла Російська Федерація.

Обидві держави на офіційному рівні визнали одну стратегічними партнерами, хоча між ними накопичилось достатньо суперечок. Це - демаркації чорноморського морського кордону, діаметрально протилежні погляди на історію, у деяких випадках спільну: протистояння УНР [6] та більшовицької Росії [7], Голодомори 1921-1923 рр. [8], 1932-1933 рр. [9], 1946-1947 рр. [10], сталінські репресії 1920-1930 рр. [11], 1937-1941 рр., зрадницький пакт Рібентропа-Молотова про насильне приєднання Західної України до СРСР [12], участь українців у Другій світовій війні [13], ліквідація УГКЦ 1939-1946 рр. [14] та її заборона [15], роль і місце УВО [16] та ОУН [17], визвольні змагання ОУН-УПА [18], акція "Вісла", історичне значення постатей С. Бандери [19], Р. Шухевича [20], Є. Коновальця, С. Петлюри, дисидентство [21], оголошення та утвердження незалежності [22], поділ союзного майна, добровільна відмова України від ядерної зброї та гарантії Росії про забезпечення захисту її національної безпеки, "помаранчева революція" [23], економічні газові війни тощо.

Ми не можемо й не маємо права уникати живої дискусії в науковому середовищі щодо колишніх та теперішніх україно-російських взаємовідносин. Росія була імперією при царській монархії, вона залишалась такою ж у часи СРСР та всіляко прагне повернути втрачений статус зараз. Домінування й ідеалізація російської імперської ідеології стали найважливішим аспектом історичної концепції сучасної Росії [24].

Стан дослідження проблеми. Українсько-російські відносини в новітній пострадянській період досліджували В. П. Горбулін, О. Литвиненко, Я. Грицак, В. Баран, О. Бойко, Г. В. Касьянов, Я. Дашкевич, Л. О. Зашкільняк, Р. Б. Сирота, І. Підкова, Р. Шуст, В. М. Литвин, В. В. Петровський, В. Г. Слюсаренко, В. Тельвак, В. Смолій, Ю. Левенець, Я. Д. Ісаєвич, О. А. Удод, С. В. Кульчицький, С. Макачук, М. Несук, В. Голубко, Ю. І. Шаповал та багато інших сучасних українських та зарубіжних істориків.

Мета статті - огляд та аналіз сучасних українсько-російських військово-політичних взаємовідносин.

Виклад основного матеріалу. У передвиборчих програмах 2008 р. та 2012 р. кандидати на пост президента Росії мали власну точку зору щодо місця України в геополітичному просторі з Росією. В. Путін пропонує Євразійський союз, Є. Зюганов - союзу республіку, В. Жириновський - статус федерального округу.

Росія як євразійська держава відіграє важливу роль у європейській та центральноазійській політиці. Для Російської Федерації євроінтеграція - це взаємовигідна кооперація з європейськими країнами. РФ не ставить питання свого членства в ЄС та НАТО, ідеться тільки про взаємовигідну співпрацю. Росія генерує ідеї самостійного інтеграційного центру для пострадянських країн. Проти такої позиції на практиці не заперечують ні США, ні Європа. Вони визнали російський пріоритет на геополітичне підпорядкування простору СНД. Стратегічним інтересом Росії

залишається завдання утримати нашу державу у сфері власного впливу. Для цього застосовуються будь-які методи. Найбільш поширений - економічний тиск. Другий за вагомістю та сферами застосування метод - це втягування України в російський проект та створення Євразійського союзу.

За даними Комуністичної партії РФ, країна втратила промисловість та загубила село. Російська економіка залежна від нафтово-газової голки. Державу накрила хвилююча злочинність. Мільйони дітей безграмотні й безпритульні. Міжнародні організації половину населення Росії визнають бідним. Країна на другому місці у світі за кількістю мільярдерів і на одному з останніх - за довголіттям. Уряд 600 млрд дол. США зберігає в іноземних банках, не довіряючи власній фінансово-банківській системі. Середня пенсія становить 3,5 тис. рублів, що удвічі менше, ніж на утримання російського засудженого. Із 74 млн працездатних росіян 55 млн отримують 5 тис. руб. зарплати на місяць. Прожитковий мінімум становить 2 600 руб., що на 700 руб. менше від світової межі бідності. Росію розкрадають. З кожних 100 дол. США, отриманих від продажу нафти, до державної казни потрапляє 34 \$, тоді як у США - це 60 \$, а в Арабських Еміратах - 91 \$. На кожного росіянина припадає природних багатств на 160 тис. \$, у Європі цей показник становить лише 6 тис. \$ [25].

При такій ситуації в Росії Україна повинна дбати про власні національні інтереси. Тиск із боку Росії стає загрозливим для національної безпеки, про що говорилось на засіданні РНБОУ в січні 2012 р.

Росія не проти української євроінтеграції, але за умови входження разом із нею, точніше, у її фарватері.

У непростих українсько-російських стосунках важливе місце займає історична пам'ять. Слід згадати тільки період новітньої історії. Перша світова війна. Частина українців Галичини воювали на боці Австро-Угорщини проти імперської Росії [26], військ Тимчасового уряду Керенського. Інша частина України знаходилась у царській армії. Згодом Україна воювала на три фронти, два з них російські: Червона армія та Біла гвардія [27]. Після встановлення більшовицької влади на Східній Україні 1918-1922 рр. прокотилась хвиля насильницької більшовицької колективізації та боротьби українців Центральної частини за власну землю та зібраний урожай [28]. Голодомор 1932-1933 рр. ініційований комуністичним керівництвом довершив нищення українського села. Сталінські репресії 1937-1938 рр. були спрямовані проти української інтелігенції. Вересень 1939 р. приніс на землі Західної України початок ліквідації УГКЦ (Української греко-католицької церкви) та нищення західноукраїнської інтелігенції, що продовжилось у післявоєнні 1944-1946 рр. [29]. Війна проти підпільного визвольного руху ОУН-УПА, де представниками було корінне населення Західної України, теж ініційована комуністами та їхнім бойовим органом КДБ [30].

Друга світова війна забрала життя наших співвітчизників, найбільше їх полягло в рядах Радянської армії. Тільки в Дніпровській стратегічній операції 1943 р. загинуло до півмільйона українців, половина з яких потонула через недолуге радянське військово командування. Маловідомі факти існування радянських польових комісаріатів із мобілізації чо-

ловічого українського населення перед Дніпровською операцією жахають своєю ненавистю до українців. Мобілізованих українців не одягали у військову форму ("Чорні батальйони"), не озброювали, голіруч кидали у бій, де вони гинули [30, 32, 33].

Післявоєнні репресії, розгорнуті на території Західної України, до цих пір живі в пам'яті очевидців. Боротьба КГБ/КДБ проти дисидентського руху 1960-1980 рр. була скерована проти найактивніших українців, які насмілилися переглянути ленінсько-сталінські принципи вирішення національного питання.

Розпад СРСР 1991 р. дав змогу 15 республікам проголосити свою незалежність та обрати самостійний шлях розвитку. У більшості радянських республік при владі залишились колишні партійні керівники, які зуміли очолити національні рухи. Стосунки України з Росією налагоджувались у постійній напрузі. Це стосується ліквідації стратегічної й тактичної ядерної зброї, знищення стратегічної авіації [34], розподілу Чорноморського флоту [35], установаження сухопутного кордону, поділу союзного майна, історико-культурних протиріч, визначення зовнішньополітичних напрямків, несприйняття співпраці із США, НАТО та ЄС та ін.

20 жовтня 2005 р. у Харкові в рамках візного засідання Північноатлантичної ради НАТО Інститут трансформації суспільства м. Київ (директор О. Соскін) провів міжнародний інтерактивний семінар на тему: "Україна-Росія-НАТО: позитивні вектори євроатлантичної безпеки". На якому були висловлені певні думки. Керівник Центру порівняльних політичних досліджень Інституту міжнародних, економічних і політичних досліджень Російської академії наук дав зрозуміти, що у випадку, коли Україна вирішить вступати до НАТО без Росії, такий крок буде мати серйозні негативні політичні й економічні наслідки. Російський експерт підкреслив, що Росія вичерпала взаємовідносини з Європою і її майбутня зовнішня стратегія спрямована на Схід, тому позиція України важлива для Росії як один із чинників впливу на її західний зовнішньополітичний вектор. Росія не може мовчки спостерігати зменшення свого впливу на прийняття політичних рішень без неї. РФ вкрай негативно оцінює можливість вступу України до НАТО, тому що в цьому випадку протиставляються інтереси Росії і Заходу [36].

Голова послів НАТО, що прибули на семінар, Ігор Слободнік указав, що НАТО не агітує, його представники тільки доносять стратегію цієї організації у XXI ст. Через дефіцит інформації про Північноатлантичний альянс 60 % населення України не може зробити усвідомленого вибору.

Доктор історичних наук, професор кафедри загальної історії Белгородського державного університету (Росія) Віра Малай акцентувала увагу на концепції необхідності формування європейського безпекового простору й відмову від військових блоків як таких.

Завідувач кафедри соціальних наук Міжслов'янського університету (Харків) Петро Краснящих у своєму виступі наголосив, що вступ України до НАТО несе більше негативу, ніж позитиву. Свою позицію він пояснив так: вступ до НАТО прямо заторкує національні інтереси Російської Федерації; в Україні немає довгострокової стратегії, вона щоразу зміню-

ється зі зміною глави держави; позиція держави не відображає волю народу України.

Постійний представник Болгарії в НАТО Любомир Іванов повідомив, що болгарські військові підприємства відродились після входу країни до Альянсу й перейшли на модернізацію відповідно до встановлених стандартів. На його думку, НАТО сьогодні відіграє роль миротворця [37].

12 травня 2009 р. Президент РФ, голова Ради безпеки РФ Д. Медведев підписав Указ № 537 про затвердження Стратегії національної безпеки РФ до 2020 р. [38]. Відповідно до Стратегії Росія притримується багатополярних міжнародних взаємовідносин, багатовекторної дипломатії. Багатосторонній формат передбачає взаємодію в групі РІК (Росія, Індія, Китай); БРІК (Бразилія, Росія, Індія і Китай), групі восьми, групі двадцяти тощо. Залишається пріоритетом у зовнішній політиці РФ і Союз Незалежних Держав (СНД), Організація про колективний договір безпеки (ОДКБ), Євразійське економічне співтовариство (ЄАЕС), Шанхайська організація співробітництва (ШОС). Росія декларує бажання відмовитись від воєнно-політичного блокового протистояння. Доказом цього служить розпочатий діалог із НАТО в рамках комісії Росія-НАТО. У Стратегії проголошується мета відновлення статусу лідера в регіоні.

РФ не виключає співпраці з питань колективної безпеки і з Європейським Союзом (ЄС). Росія розглядає можливість співпраці з НАТО і США в питанні створення глобальної протиракетної оборони та глобального миттєвого стратегічного удару. Україна не розглядається учасником цих стратегічних проєктів обома сторонами.

Росія прагне залишити назавжди свою військово-морську базу на Кримському півострові, створюючи для України прецедент можливого пасивного втягнення в локальні й регіональні військові конфлікти та ескалюючи напруження в міжетнічних відносинах на півострові. Саме з території України були доставлені російські морські спецпідрозділи для ліквідації кораблів збройних сил Грузії у війні 8-13 серпня 2008 р.

Росія продовжує нарощувати свою військову присутність у Криму. Ідеться про переозброєння та модернізацію стратегічної морської авіації з великим радіусом дії, яка буде оснащена високоточними ракетами, що готові уражати цілі суперників без заходу в зону ураження ППО. Ракетні удари можуть бути використані й для ударів по морських кораблях, включаючи авіаносці. Авіація ВМФ РФ поповниться новими винищувачами СУ-30 СМ. Паралельно Чорноморський флот Росії отримав в оренду від МО України полігон "НІТКА" - спеціальний наземний випробувально-тренувальний комплекс, призначений для відпрацювання техніки злету й посадки літака на авіаносець. Реальне переозброєння ЧФ РФ займе 8-10 років.

У серпні 2011 р. мерія Москви виключила зі столичного бюджету статтю про фінансування Чорноморського флоту РФ у Криму. До цього воно становило 70,6 млн руб. (2,4 млн \$). Надання коштів розпочалось 1994 р. за особистою ініціативою экс-мера Ю. Лужкова через фонд "Москва-Севастополь". Мерія Москви приймала трирічні програми про виділення субсидій флоту та російській діаспорі в Ук-

раїні. Гроші використовувались на ремонт казарм, будівництво шкіл у Севастополі для дітей російських моряків, виплату зарплати вчителям, будівництво житла для моряків, навіть на організацію бойових чергувань корабля "Керч" та ракетного крейсера "Москва". 2006 р. фінансова допомога становила 100 млн руб (3,38 млн \$), 2008 р. - 160 млн руб. (5,4 млн \$), 2009 р. - 69,9 млн руб. (2,35 млн \$), 2010 р. - 85,8 млн руб. (2,9 млн \$). Російські політики, у тому числі депутат Держдуми РФ К. Затулін, вважають знаходження Чорноморського російського флоту у Севастополі стабілізуючим фактором зовнішньої політики Росії.

Росія знайшла із західними державами спільні інтереси - боротьбу з тероризмом, який тривалий час залишається однією з її внутрішніх загроз. Слід нагадати про деякі терористичні акти на території РФ. 8 серпня 2000 р. - вибух у підземному переході станції метрополітену "Пушкінська" Москви, унаслідок якого загинуло 13 громадян, біля сотні поранено. 23 жовтня 2002 р. терористи захопили заручників у театральному центрі на Дубровці в Москві. 26 жовтня внаслідок невдалого штурму загинуло 117 заручників, із них 116 отруєні газом. Усі терористи вбиті. 1 вересня 2004 р. захоплені заручники в школі в Беслані (Північна Осетія). Загинуло 330 осіб, з них 186 дітей, більше 800 поранено. 24 січня 2011 р. унаслідок теракту в аеропорту "Домодедово" загинуло 36 осіб, постраждало 169. За півроку 2011 р. у країні скоєно 169 злочинів терористичної спрямованості. Найбільшим терористичним регіоном залишається Дагестан, де за півроку зареєстровано 110 терористичних злочинів. Теракти зробили свій резонанс у російському суспільстві, що дозволило суттєво збільшити фінансування силових структур.

Серед умов забезпечення національної безпеки Росія виділяє охорону кордонів. Сучасні загрози в цій сфері вказують на можливість ескалації воєнних конфліктів на сусідніх територіях та незавершеність міжнародно-правового оформлення державних кордонів РФ. Особливо загострена увага на кордон із Казахстаном, Україною, Грузією та Азербайджаном.

Воєнна безпека Росії базується на стратегічній ядерній зброї. Росія допускає військову боротьбу за енергоджерела та можливість входження в "ядерний клуб" нових членів, можливу зміну існуючих кордонів.

Заява В. Путіна про можливість першими застосувати ядерний удар зміцнила позицію Росії. 10 лютого 2007 р. В. Путін у своїй мюнхенській промові заявив про позицію РФ щодо неприйняття "однополярного світу" й про наміри РФ проводити таку політику, яку вона вважатиме за потрібне.

Ідея позаблоковості й без'ядерний статус України були зафіксовані в Основних напрямках зовнішньої політики (липень 1993 р.) та першій Військовій доктрині (жовтень 1993 р.). На той час позаблоковість використовувалась українськими політиками як інструмент забезпечення національних інтересів країни проти реінтеграційних процесів на території колишнього СРСР. Україна, дотримуючись багатовекторного зовнішньополітичного курсу, залишається тільки теоретичним стратегічним партнером Росії. Справжній стратегічний партнер пов'язаний спільними інтересами у сфері безпеки, для Росії це швидше США і Китай.

Бажанням одночасно вести активні стосунки із Заходом і Сходом керівники нашої держави звужують геополітичний маневр України та унеможливають її входження у військово-політичні союзи з Росією чи із США. Таке становище не може повноцінно забезпечити національну безпеку держави. Росія і США, знайшовши спільні інтереси в геополітичній грі, не сприймають Україну як повноцінного гравця світового масштабу, відводячи їй роль регіонального партнера.

Україна задекларувала своє бажання вступити до Північноатлантичного блоку (рішення прийняте в травні 2002 р. на засіданні РНБОУ) при збереженні добросусідських відносин з РФ. Курс на НАТО 2003 р. зафіксований у ЗУ "Про основи національної безпеки України". 2010 р. українські керівники відмовились від ідеї північноатлантичної інтеграції, замінивши її на співпрацю.

Керівник Координаційної ради Україна-НАТО Олег Кокошинський наголосив на тому факті, що Росія за своєю роллю та впливом фактично є членом НАТО, вона представлена в 45 комітетах.

РФ використовує також "українську карту" в питаннях транзитного забезпечення енергоносіями (нафтою та газом) країн Європейського Союзу (з вересня 2011 р. трубопровід "Північний потік" позбавляє Україну монополії на транспортування газу в Європу.

РФ прагне досягти паритету із США в стратегічному озброєнні. Україна як без'ядерна країна не може бути учасником подібних переговорів. Росія і США потерпають від терористичних актів. В Україні не було терористичних актів за часів новітньої історії.

РФ запропонувала новий Договір безпеки для Європи, де Україні відводиться другорядна роль. Росія прагне втягнути Україну в СНД та ОДКБ, зробивши її залежною у військових питаннях, а згодом в економічних (Митний союз) та політичних (Євразійський союз).

Бажання втягнути Україну в єдину економічну зону унеможливає майбутнє входження України в Шенгенську зону.

Негативне, а іноді вороже ставлення представників РФ до справжнього історичного минулого України вказує на неоімперські підходи до взаємовідносин із нашою країною.

Росія не готова вести політичний діалог з Україною як із рівноправним стратегічним партнером. Втручання у внутрішні справи своїх країн-сусідів стало нормою для зовнішньої політики РФ.

У цій ситуації Україна не може покладатись на гарантії країн-учасниць Бухарестського саміту 1994 р., серед яких була й Росія, які зобов'язались забезпечити суверенітет і цілісність України за умови її відмови в односторонньому порядку від стратегічної і тактичної ядерної зброї. Україна повністю виконала взяті на себе зобов'язання з ядерного роззброєння. Українська позаблоковість повинна розглядатись як перехідний етап на шляху до вступу в Альянс. Наша країна в стані позаблоковості чотири рази вносила корективи до свого зовнішньополітичного курсу й, у свою чергу, у політику національної безпеки (1994, 1997, 2002, 2005). Фактично вибір зовнішнього курсу народ України делегував Верховній Раді і Президентові. Сьогоднішня ситуація дистанціює Україну як від Росії, так і від НАТО, ЄС.

Стратегія нацбезпеки України 2010-2015 рр. визначає трьох стратегічних партнерів: Польщу, США та Росію, які повинні виступати гарантами нашої країни у сфері міжнародної та регіональної безпеки. Однак немає міжнародних договорів, де б ці країни брали на себе такі обов'язки. Однією з форм захисту національних інтересів Стратегія пропонує активну міжнародну інтеграцію. Через відсутність внутрішньополітичної та економічної єдності має місце невизначеність України в зовнішньополітичних стосунках, що вносить напруженість у взаємовідносини зі стратегічними партнерами, які починають самі визначати місце України на геополітичній карті. Сусідство з РФ вимагає від України надзвичайної уважності при послідовному стратегічному відстоюванні власних інтересів.

Динамічні зміни в геополітичному просторі ускладнюють процес реалізації національних інтересів, створюючи суперництво на міжнародній арені. У цьому просторі появляються нові транснаціональні суб'єкти, які мають свої інтереси, тим самим обмежуючи національні інтереси інших суб'єктів. Створюється конфлікт інтересів. Застосування сили в сучасній міжнародній політиці неприпустиме. Тому на передній план виходять співвідношення сил та балансування інтересів при дотриманні моральності та фундаментальних цінностей у прийнятті політичних рішень. Це розумний, загальноприйнятий вихід зі становища латентного конфлікту в сучасному цивілізованому світі. Час одиноким державам минув, усі блокуються й шукають колективні системи.

У лютому 2011 р. Україна розробила проект спільних із НАТО заходів у рамках комісії Україна-НАТО на 2011 р. 23 лютого цей проект був схвалений країнами Альянсу. Річну національну програму співпраці (РНП) Україна-НАТО схвалив КМУ. У травні в графік заходів було внесено деякі зміни. Додовнену версію документа підписав заступник Генерального секретаря НАТО з політичних питань Джеймс Аппатурай. Графік передбачає проведення 64 заходів. Серед питань, які винесені для обговорення: безпека у Чорноморському регіоні, майбутнє дислокованого в Криму ЧФ РФ, протиракетна оборона, Придністровське врегулювання, енергетична та економічна безпека України, реформування розвідувальних структур, а також обговорення зовнішньополітичної стратегії України та розробка її проекту. Виходячи з розділу "Внутрішня політика", Україна зобов'язалась проводити демократичні реформи й забезпечувати верховенство права.

Москва висловила своє незадоволення такою програмою. У свою чергу МЗС України відреагувало на випадки з боку Росії роз'ясненнями, що Україна задекларувала проведення політики позаблоковості й продовження конструктивного партнерства з НАТО та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, які становлять національний інтерес для України. Україна не приймала закону про позаблоковість. Наша держава має бажання брати участь у процесі створення та розвитку європейської системи безпеки.

Після президентських виборів 2010 р. Україна відмовилась від курсу на євроатлантичну інтеграцію, що було відображено в Законі "Про засади внутрішньої та зовнішньої політики". У ст. 11 цього Закону зазначено: "дотримання Україною політики позаб-

локовості, що означає неучасть України у військово-політичних союзах...". Зі ст. 6 ЗУ "Про основи національної безпеки" вилучені положення щодо мети набуття членства в Північноатлантичній організації та формулювання щодо інтеграції в євроатлантичний безпековий простір. Єдиний документ, який зберігає співпрацю між Україною та НАТО - це Річні національні програми співробітництва (РНП). Якщо Річна програма 2010 р. передбачала підготовку України до набуття членства, то РНП 2011 р. обмежується суто співпрацею в рамках Україна-НАТО в політичному, економічному, оборонному, правовому та безпековому напрямках. Річні програми є елементом отримання Плану дій щодо членства в Альянсі (ПДЧ). Їх оцінка вказує на ступінь готовності країни до вступу, у випадку з Україною - ситуація інша. Тому виконання РНП є добровільна справа нашої країни.

Оцінку виконання РНП проводять експерти Альянсу, що виливається в загальний оціночний документ секретаріату НАТО, який опрацьовується й доповнюється всіма країнами-членами НАТО. До уваги беруться не тільки дії у сфері безпеки та оборони, але й питання дотримання демократичних цінностей і проведення правових реформ як взаємопов'язаних елементів.

У квітні 2008 р. на саміті Північноатлантичної організації в Бухаресті Україні відмовили у наданні ПДЧ. Відносини втратили свою активність. Військові експерти вважають причиною такої поведінки НАТО вплив Росії на європейські держави-члени Альянсу (Німеччину, Францію, Італію). Представники РФ не приховують таких своїх дій щодо України. Так, представник РФ при НАТО Д. Рогозін в ефірі радіо "Ехо Москви" 22 жовтня 2011 р. сказав: "Чого нам вдалося досягти? Нам вдалося добитися, що Україна - не член НАТО, що Грузія - не член НАТО...". Російський Президент Д. Медведев на зустрічі з представниками російських спецслужб (ФСБ) відкрито подякував їм "за реалізацію важливих заходів, які перешкодили вступу України до НАТО". Агресивність Росії щодо колишніх республік СРСР та їхніх намірів долучитись до Альянсу має виправдання тільки з точки зору захисту національних інтересів Російської Федерації.

Висновки

1. Росія збільшує свій військовий потенціал, бажаючи відновити втрачений військовий паритет із США. Прозахідна орієнтація колишніх країн-членів Варшавського договору, розширення НАТО на схід, бажання вступити до НАТО ряду пострадянських республік розглядається як реальна загроза національній безпеці РФ. Росія створює військово-політичні союзи (ОДКБ, ШОС), у яких бажає займати домінуючу позицію. Західні та південно-західні кордони Росії залишаються незахищеними, що спонукає до активізації військово-політичного керівництва, до пошуку країн-сусідів, які б виконували роль територіального буфера. Україні відводиться роль буфера між Сходом і Заходом. Росія готова вести військові дії проти своїй "менших" сусідів під гаслом "принуждение к миру", захисту своїх національних інтересів на чужій території. Нова Військова доктрина РФ 2010 р. дозволяє завдати превентивний ядерний удар по можливому агресорові. Росія бореться за військову присутність у всіх можливих регіонах.

Зовнішня політика РФ по відношенню до країн-сусідів, зокрема України, Білорусії та Молдови, носить дискредитаційний характер із використанням економічних важелів впливу без поваги до їх суверенітету. Існує критичний рівень неспівпадіння інтересів Росії та України при критично високому впливі Росії на Україну.

2. Україна намагається реформуватися та модернізуватися, але її демократизація протікає складно. Відмова з власної ініціативи від Північноатлантичної інтеграції і від перспектив вступу до Євросоюзу перетворить нашу країну на справжню сіру, буферну, транзитну державу. У країні немає конкретного поетапного плану зовнішньополітичної діяльності, звучать політичні декларації, які суперечать одна одній. Україна протягом 1991-2012 рр. намагалася знайти баланс між своїми національними інтересами й відносинами із США, Європою та Росією.

3. Провідні країни світу не можуть бачити в Україні надійного та передбачуваного партнера через часту зміну стратегії зовнішньополітичного курсу. Відносини з Росією для України нерівноправні, без дотримання балансу національних інтересів і взаємної поваги. Емоційне висловлювання В. Путіна на Бухарестському саміті НАТО, що в разі вступу України до НАТО "ця держава перестане існувати" красномовно свідчать про ставлення до нас сучасної політичної верхівки Росії. Тим паче, ідеться про висловлювання керівника однієї з п'яти держав-гарантів безпеки України. Україна не може будувати свою військову безпеку, не враховуючи позиції Росії до цього геополітичного кроку. Росія прагне стратегічної залежності України, але стратегічне рівноправне партнерство Україна-Росія не конкретизоване. Тиск із боку Росії йде з використанням економічних (енергетичних) важелів, дипломатичних, інформаційних. РФ проникла в стратегічні галузі України: банківську систему, енергетику, авіацію, космічні розробки, агропромисловий комплекс, оборонно-промислові об'єкти. Україна потребує політичної волі своїх керівників. Інтеграція України в НАТО - це суто українська ініціатива, її геополітична перспектива. Великі країни втратили інтерес до України, зокрема США (адміністрація Обама). Питання вступу України до НАТО було серйозним подразником в українсько-російських відносинах.

4. Україна чітко (конкретно) не визначила своїх військових ризиків, загроз та небезпеки (Придністровський конфлікт, наявність російського військово-морського флоту на своїй території, невизначеність кордонів, енергетична залежність). Україна не є гравцем у ТВД (театр військових дій) Європи, хоча реформує збройні сили в контексті більшої оперативної сумісності з НАТО. Підписавши 5 грудня 1994 р. "Будапештський меморандум", Україна втратила свій військовий ядерний стратегічний потенціал, не отримавши реальної гарантії безпеки від інших підписантів: Великої Британії, США, Франції, Росії. Росія відмовилась від надання додаткових гарантій, посилаючись на Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією (ст. 3: "Високі Договірні Сторони будують відносини одна з одною на основі принципів взаємоповаги суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання суперечок, незастосування сили або погрози силою,

включно з економічними та іншими способами тиску..."). Характерний національний прагматизм українців не перенесений у сферу військової безпеки. Відмовившись від силового фактора, Україна спробує забезпечити національну безпеку, виходячи з міжнародних домовленостей. В умовах позаблоковості та задекларованого нейтралітету Україна може розраховувати тільки на власні Збройні сили і наявні міжнародні механізми стримування агресора. Стан військової безпеки України військовими фахівцями визначається як кризовий. 68 % українських громадян вважають, що ЗСУ не здатні захистити країну в разі виникнення реальної загрози. 73 % впевнені, що збільшення фінансування не поліпшить безпекових гарантій.

5. В оборонній сфері відбувається розрив між політичною метою та фактичним фінансуванням Збройних сил України. Оборонний бюджет країни вже кілька років поспіль менший від мінімальних потреб армії і становить 1,1 % ВВП. Країни-учасники НАТО дотримуються норми 2 % ВВП на оборону, це в умовах колективного захисту. Держава не може профінансувати задекларовані військові реформи. Оборонна сфера не перебуває серед державних пріоритетів. Армію змушують заробляти гроші на приватизації, продажу власного майна та техніки, що не входить до її функцій.

Вітчизняний військово-промисловий комплекс низькорентабельний. Фінансування науково-дослідної й конструкторської діяльності за межею логічного виживання (падіння фінансування 1992 р. з 72 % становить 0,01 % 1999 р.). Зношеність основних фондів ВПК становить 60-70 %. Росія відходить від кооперації з українськими підприємствами, розглядаючи Україну як територію власних інтересів.

6. Прогноз геополітичної ситуації вказує на можливий варіант розвитку подій, коли свою незалежність необхідно буде захищати й у сфері військового протистояння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кондратюк К. Сучасна національна історіографія нової історії України (1914-2009 рр.) / К. Кондратюк, О. Сухий. - Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. - С. 200.
2. Аліксієвець М. Українська історіографія XIX - на початку XX століть: Основні напрямки і концепції / М. Аліксієвець, І. Куций, К. Кондратюк. - Львів, 2002. - 242 с.
3. Петровський В. В. Українсько-російські взаємини в сучасній західній науковій літературі (1991-2001 рр.) / В. В. Петровський. - Харків, 2003.
4. Потульський В. А. Українська та світова історична наука: рефлексії на межі століть / В. А. Потульський // Укр. іст. журн. - 2000. - № 1. - С. 16.
5. Бжезинський З. Великая шахматная доска / З. Бжезинський. - М. : Международные отношения, 1999. - С. 147.
6. Голубко В. Армія Української Народної Республіки (1917-1918). Утворення та боротьба за державу / В. Голубко. - Львів, 1997.
7. Буравченко А. Час відновлення історичної пам'яті, або дещо про гетьманат з погляду сьогодення / А. Буравченко // Останній гетьман. - К., 1993.
8. Голод 1921-1923 років в Україні: 36. докум. і матеріалів. - К., 1993.

9. Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки / [відп. ред. В. Литвин]. - К., 2003.
10. Голод в Україні 1946-1947: Документи і матеріали. - К., Нью-Йорк, 1996.
11. Даниленко В. Станілізм на Україні (20-30-ті роки) / В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький - К., 1991.
12. 1939 рік в історичній долі України і українців: Матеріали між народ. наук. конф. 23-24 вересня 1998 р. - Львів, 2001.
13. Ніколаєць Ю. Моральний стан Червоної армії в Україні в перший період війни проти німецько-фашистських загарбників. Дезертирство та боротьба з ним / Ю. Ніколаєць. - К., 1998.
14. Андрухів І. Галицька голгофа: ліквідація УГКЦ на Станіславщині в 1945- 1961 рр. / І. Андрухів. - Івано-Франківськ, 1997.
15. Боцюрків Б. Українська греко-католицька церква в катакомбах (1946-1989) / Б. Боцюрків // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. - Ч. I. - Львів, 1993. - С. 123-164.
16. Кенталій А. Українська військова організація (УВО) в 1920-1928 рр. Короткий нарис / А. Кенталій. - К., 1998.
17. Кагуй П. Матеріали до історії УПА, ОУН у фондах Центрального архіву вищих органів влади і управління України / П. Кагуй // Україна в минулому / [ред. кол. Я. Дашкевич, М. Капраль, І. Скочиляс]. - Київ ; Львів, 1993. - Вип. III.
18. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади / [Лялька Я., Максимчук П., Патер І., Сливка Ю., Дашкевич Я та ін.] ; за ред. Я. Лялька. - Книга 1. Інститут Українознавства АН України. "Просвіта". - Львів, 1993 - 797 с.
19. Стасюк О. Ідейно-політична стратегія ОУН (б) повоєнного періоду / О. Стасюк // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. - Львів, 2006. - Збірник 8.
20. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945). - Львів, 2003.
21. Бажан О. Г. Український національний рух: основні етапи і тенденції розвитку (кінець 50-х - 1980-ті рр.) / О. Г. Бажан, О. З. Данилюк. - К., 2000.
22. Україна: утвердження незалежної держави (1991-2001). - К., 2001.
23. Удод О. А. [Рец. на]: С. В. Кульчицький. Помаранчева революція. - К.: Генеза, 2005. - 368 с. // Укр. іст. журн.- 2005. - № 6. - С. 218-220.
24. Ісаєвич Я. Д. XIX Міжнародний конгрес істориків в Осло / Я. Д. Ісаєвич // Укр. іст. журн. - 2001. - № 1. - С. 159.
25. Денник начальника команди Української Галицької армії. - Українська видавнича кооператива, Інк. "Червона калина". Нью-Йорк, 1974 - 325 с.
26. Коваль Р. М. Рейд у вічність / Р. М. Коваль, В. О. Рог, П. А. Стегній. - К. : Видавництво "Діокор", 2001. - 128 с.
27. Стегній П. А. Козача Рада як центральний орган керівництва повстанських сил Правобережжя УСРР у 1921-1922 роках / Павло Стегній // Аналітично-інформаційний журнал "Схід". - 2012. - № 3.- С.120-123.
28. Федорів Ю. Історія церкви в Україні / Юрій Федорів. - Львів: Свічадо, 2007. - 361 с. (Репринтне видання).
29. Міечук П. Українська повстанська армія 1942-1952 рр. / Петер Міечук. - Львів, 1991 - 319 с. (Репринтне відтворене видання 1953 р. Мюнхен).
30. Лисенко О. Початок наступальних операцій 1-го Українського фронту на Правобережній Україні / О. Лисенко, В. Грицюк // Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції. (Київ, 15 березня 2012 р.). Науковий збірник. 2012. - К. : Національний військово-історичний музей України. - С.581-583.
31. Там само. Ховрич С. Переправа радянських військ в районі Букринського плацдарму 1943 р., її труднощі: очима очевидців / С. Ховрич, І. Більченко. - С. 584-588.
32. Там само. Король В. Битва за Дніпро і Київ: героїзм і трагедія / В. Король. - С. 589-596.
33. Топальський В. Дальня авіація України: історія створення і зникнення / В. Топальський // Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції. (Київ, 15 березня 2012 р.). Науковий збірник. 2012. - К. : Національний військово-історичний музей України. - С.753-757.
34. Деречина В. З історії діяльності вищих органів державної влади України щодо створення Військово-Морських Сил України (1992-1992 рр.) / В. Деречина // Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції. (Київ, 15 березня 2012 р.). Науковий збірник. 2012. - К. : Національний військово-історичний музей України. - С. 743-747.
35. Матеріали міжнародного інтерактивного семінару на тему "Україна-НАТО-Росія: позитивні вектори євроатлантичної безпеки". - Харків, 20 жовтня 2005 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ist.osp-ua.info/index.php?m=ukr_nato.
36. Там само.
37. Указ Президента Российской Федерации "О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года". 12 мая 2009 года № 537 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>.

B. Levyk

UKRAINE AND RUSSIA - A MODERN MILITARY AND HISTORICAL DIMENSION

Bilateral Russian-Ukrainian military and political relationships in modern history have been reviewed. Foreign policies of Russian Federation policymakers towards independent Ukraine in geopolitical sphere have been analyzed.

Key words: independent Ukraine, Russian Federation, military and political relationships, Russian-Ukrainian military relationship.

© Б. Левик

Надійшла до редакції 05.06.2012